

Sygn. akt I ACa 143/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 sierpnia 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący : SSA Małgorzata Dzięciołowska (spr.)

Sędziowie: SSA Anna Cesarz

SSA Alicja Myszkowska

Protokolant: st. sekr. sąd. Katarzyna Olejniczak

po rozpoznaniu w dniu 2 sierpnia 2016 r. w Łodzi na rozprawie

sprawy z powództwa **M. M. i małoletnich Z. M. oraz J. M. reprezentowanych przez matkę M. M.**

przeciwko **(...) Towarzystwu (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W.**

o zadośćuczynienie i odszkodowanie

na skutek apelacji strony pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 17 listopada 2015 r. sygn. akt II C 369/14

1. oddała apelację;

2. zasądza od (...) Towarzystwa (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. na rzecz każdego z powodów: M. M., Z. M. i J. M. kwoty po 2.700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem zwrotu kosztów procesu w postępowaniu apelacyjnym.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 17 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy w Łodzi zasądził od pozwanego Towarzystwa (...) na rzecz

• M. M.:

- kwotę 75.000 złotych tytułem dalszego zadośćuczynienia,

- kwotę 85.000 złotych tytułem dalszego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej,

- kwotę 2.077,50 złotych za okres od 1 października 2012 r do 30 kwietnia 2013 r tytułem skapitalizowanej renty z ustawowymi odsetkami od dnia 17 kwietnia 2013 r do dnia zapłaty,

• Z. M. i J. M.:

- kwoty po 80.000 złotych tytułem dalszych zadośćuczynień,

- kwoty po 90.000 złotych tytułem dalszych odszkodowań za pogorszenie sytuacji życiowej,

- kwoty po 4.702,50 złotych tytułem skapitalizowanych rent za okres od 1 października 2012 r do 30 kwietnia 2013 r. z ustawowymi odsetkami od dnia 17 kwietnia 2013 r. do dnia zapłaty,

oddalił powództwa w pozostałej części, zniósł pomiędzy stronami koszty zastępstwa procesowego i rozstrzygnął o nieuiszczonych kosztach sądowych (k 200).

Sąd pierwszej instancji wskazał, że w wyniku zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych pozwane Towarzystwo (...) przyjęło na siebie odpowiedzialność za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdu ubezpieczającego. Odpowiedzialność pozwanego zaktualizowała z chwilą popełnienia deliktu z art. 436 § 1 kc w zw. z art. 435 § 1 kc, statuującego odpowiedzialność samoistnego posiadacza mechanicznego środka komunikacji poruszanego za pomocą sił przyrody za szkodę wyrządzoną wskutek ruchu tego środka komunikacji. Z bezspornych okoliczności sprawy wynika, że w dniu 16 października 2012 roku w miejscowości K. kierujący samochodem marki F. (...) o nr rej. (...) doprowadził do wypadku drogowego, w wyniku którego śmierć na miejscu zdarzenia poniósł S. M..

Żądania sformułowane w pozwie wynikały z art. 446 § 2 - 4 kc.

Powodów łączyły ze zmarłym S. M. bardzo silne więzi emocjonalne. Tworzyli bardzo dobrą, kochającą się rodzinę. Szczególnie silne więzi emocjonalne łączyły S. M. z córką.

Obecny stan psychiczny powodów jest dobry. M. M. prezentuje silne mechanizmy obronne (zwłaszcza wyparcia, fantazjowania i kompensacji), co pozwala jej dobrze funkcjonować w życiu codziennym. Stara się zastąpić dzieciom ojca przy jednoczesnym pełnieniu roli matki. Wszystko w otoczeniu powodów zorganizowane jest tak, jakby ojciec i mąż z nim wciąż był. Zachowane są wszystkie pamiątki i zdjęcia z nim związane. Powodowie bardzo często chodzą na jego grób, zawsze żegnają się z nim i witają po powrocie, syn znosi prace przez siebie wykonane. Nie można uznać takiego zachowania, jako normalnego z punktu widzenia potrzeb rozwijających się dzieci. Z. M. jest temu zdecydowanie przeciwna, gdyż zapewne podświadomie postrzega to, jako zagrożenie w jej dalszym rozwoju. Nie może przeciwstawić się matce i dziadkom, którzy przyjęli takie zachowania za naturalne. Taka postawa nie zapewnia jej jednak poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego. J. M. reaguje silnymi reakcjami emocjonalnymi na samo wspomnienie o ojcu, gdyż wiąże to z silnymi emocjami, jakie widzi u dorosłych podczas rozmów o nim. Z racji wieku nie rozumie jeszcze wielu sytuacji i zachowania dorosłych, co tym bardziej może rodzić w nim postawy lękowe.

Zakres doznawanych przez powodów cierpień psychicznych był i jest nadal szczególnie duży, z uwagi na istnienie bardzo silnych więzi emocjonalnych. Całą sytuację w pełni rozumie (choć w ograniczonym nadal zakresie ją przyjmuje do swojej świadomości) M. M.. Wiąże się to z silnymi reakcjami emocjonalnymi, poczuciem bezradności.

Z. M. w dużym stopniu rozumie sytuację, wiąże się to z jej ogromnym cierpieniem. Nie może też pozostawić obrazu ojca, jako szczególnie pozytywnego i żyć bez ojca, gdyż wszelkie zachowania dorosłych przypominają o przebytej tragedii i nie pozwalają na odcięcie się od tragicznej przeszłości.

J. M. w ograniczonym zakresie rozumie zaistniałą sytuację. Z racji wieku mógłby w dużym stopniu zapomnieć o przebytych zdarzeniach, gdyby nie postawa dorosłych. To także rodzi jego niepokój, niepewność, nadmiernie uzależniającą więź z matką.

Obecnie bezwzględnie psychoterapii powinna poddać się M. M.. Idealizowanie przez nią nieżyjącego męża, traktowanie go nadal jako „uczestniczącego członka rodziny” świadczy o patologicznej reakcji żałoby. Terapia małoletnich byłaby uzależniona od przebiegu terapii matki.

Sąd okręgowy stwierdził, że zadośćuczynienie za krzywdę jest świadczeniem przyznawanym jednorazowo. Ma ono charakter całościowy i winno stanowić rekompensatę za wszystkie cierpienia psychiczne i fizyczne poszkodowanego, zarówno te, które już doznał, jak i te, które mogą wystąpić u niego w przyszłości. Nastąpiło pogorszenie jej stanu psychicznego. Po upływie ponad 3 lat od śmierci S. M. proces żałoby u powódki nie zakończył się, lecz wciąż

trwa, przebiegając w sposób nieprawidłowy. Rozmiary krzywdy doznanej przez małoletnich powodów Z. M. i J. M. są znaczne. Powodowie byli silnie związani z ojcem. S. M. był zaangażowany w sprawy rodzinne, pomimo dużej aktywności zawodowej zajmował się dziećmi, poświęcając im codziennie uwagę. W chwili śmierci ojca córka miała 10 lat, syn zaledwie 4 lata. Dzieciom w tak młodym wieku, jest znacznie trudniej - niż osobom dorosłym - zrozumieć odejście rodzica i pogodzić się z jego stratą. Małoletni powodowie bezpowrotnie utracili możliwość wychowywania się w pełnej rodzinie naturalnej. Stan Z. M., która była szczególnie mocno związana emocjonalnie z ojcem, wymagał wdrożenia psychoterapii i opieki ze strony lekarza psychiatry. W 2014 roku dziewczynka miała ataki duszności. Stwierdzono u niej zaburzenia nerwicowe. Córka pisze listy do ojca, prowadzi też pamiętnik. Dzieci wciąż nie pogodziły się ze stratą ojca. Jego brak będą odczuwać również w dorosłym życiu. Wymowna i obrazująca skalę cierpienia dziecka jest opisana przez jednego ze świadków sytuacja, w której J. M. zapytał „kiedy będzie miał wypadek, żeby spotkać się z tatusem”.

Sąd pierwszej instancji uwzględniając te okoliczności zasądził tytułem dalszego zadośćuczynienia na rzecz powódki M. M. kwotę 75.000 złotych i na rzecz Z. M. i J. M. kwoty po 80.000 złotych.

W ocenie sądu okręgowego wysokość zasądzonych kwot, w powiązaniu ze świadczeniem wypłaconym uprzednio przez stronę pozwaną (tj. kwotą 25.000 złotych na rzecz M. M. i po 20.000 złotych na rzecz małoletnich dzieci) stanowi odpowiednią rekompensatę cierpienia poniesionych wskutek śmierci S. M..

Żądanie pozwu obejmowało również zasądzenie na rzecz M. M. kwoty 125.000 złotych, natomiast na rzecz małoletnich powodów kwot po 130.000 złotych tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej.

Zmarły S. M. był osobą w sile wieku, aktywną zawodową. Wskutek śmierci rodzina została pozbawiona uzyskiwanych przez niego dochodów (nie tylko wysokość ostatniego wynagrodzenia zmarłego, ale i hipotetycznych dochodów możliwych do uzyskania wraz z dalszym rozwojem kariery zawodowej). M. M. podjęła pracę po śmierci męża, osiągając porównywalne zarobki do wynagrodzenia męża, należy mieć na uwadze, że wcześniej rodzina dysponowała dwoma źródłami dochodów, obecnie sytuacja materialna powodów uzależniona jest wyłącznie od dochodów jego żony. Na powódce spoczywa ciężar wykonywania wszystkich prac domowych oraz opieki nad dziećmi, podczas gdy wcześniej oboje małżonkowie zajmowali dziećmi i domem. Utrata tego rodzaju wsparcia ma wymiar materialny, choć trudny do oszacowania. Z. M. i J. M. utracili ojca, będąc w bardzo młodym wieku. Tym samym przez resztę swojego życia nie mogą liczyć na pomoc ze strony najbliższej im osoby. Mowa tu w szczególności o niemożności korzystania z doświadczenia życiowego ojca, czy pomocy w sprawach dnia codziennego. Powodowie utracili możliwość nabycia od ojca wiedzy i umiejętności w różnych dziedzinach życia, co skutkować będzie koniecznością samodzielnego jej przyswojenia lub korzystania z pomocy, nierzadko odpłatnej, innych osób. Nie bez znaczenia jest również okoliczność, iż dzieci zostały pozbawione potencjalnego wsparcia materialnego ze strony jednego z rodziców, szczególnie istotnego w nagłych, nieprzewidywanych sytuacjach, które mogą zaistnieć niemal na każdym etapie życia. Wypłacone dotychczas przez pozwanego odszkodowanie w kwocie 15.000 złotych na rzecz M. M. i po 10.000 złotych na rzecz Z. M. i J. M. sąd okręgowy uznał za zaniżone. Zasądził na rzecz powódki kwotę 85.000 złotych, na rzecz małoletnich powodów kwot po 90.000 złotych. Przy określaniu wysokości świadczenia należnego powódce uwzględniono, że po śmierci męża wypłacono jej z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych tytułem odszkodowania kwotę 60.000 złotych.

Powodowie dochodzili również od strony pozwanej renty za utracone zarobki męża i ojca. Na zmarłym ciążył ustawowy obowiązek alimentacyjny wobec małżonki i dzieci, którego podstawę stanowił art. 27 kro i art. 133 § 1 kro. Sąd pierwszej instancji uznał roszczenia powodów o zasądzenie renty za zasadne jedynie w części tj. za okres od 1 października 2012 roku do 30 kwietnia 2013 roku. Tytułem skapitalizowanej renty za wskazany powyżej okres zasądzono na rzecz powódki M. M. kwotę 2.077,50 złotych, natomiast na rzecz małoletnich powodów Z. M. i J. M. kwoty po 4.702,50 złotych. Od powyższych kwot zasądzono odsetki ustawowe od dnia 17 kwietnia 2013 roku tj. od dnia następnego po wydaniu przez pozwanego decyzji o przyznaniu powodom świadczeń.

Podniósł, że przed śmiercią S. M. małżonkowie na zaspokojenie potrzeb rodziny mogli, co miesiąc przeznaczać kwotę ok. 6.200 złotych. Powyższa suma obejmowała wynagrodzenie męża powódki w kwocie 4.400 złotych (zgodnie z

zeznaniaми świadka D. T. i dokumentem w postaci umowy zlecenia wynagrodzenie w takiej wysokości ustalono w październiku 2012 roku) oraz kwotę 1.800 złotych pobieraną przez M. M. z tytułu zasiłku chorobowego, który to zasiłek otrzymywała jeszcze przed wypadkiem męża. Dodatkowo do wynagrodzenia S. M. miała być prowizja, wg pracodawcy jej wysokość mogła wynosić w stosunku miesięcznym 2.000 złotych do 3.000 złotych. Z uwagi na podjęcie nowej pracy bezpośrednio przed wypadkiem, nie jest wiadome, jaka byłaby faktyczna wysokość wynagrodzenia S. M., łącznie z uzyskaną prowizją. W ocenie sądu pierwszej instancji zasadne było przyjęcie jedynie stałej podstawy wynagrodzenia tj. kwoty 4.400 złotych. Przyjęcie nawet założenia, że mąż powódki otrzymywałby, co miesiąc prowizję w wysokości 2.500 złotych, i tak nie zwiększyłyby środków, którą małżonkowie mogliby wydatkować na zaspokojenie bieżących potrzeb rodziny. Zważyć należy, że małżonkowie spłacali kredyty mieszkaniowe, których miesięczne raty wynosiły 2.000 - 2.500 złotych. Z opisanych powyżej względów uzasadnione jest zatem twierdzenie, że przed śmiercią męża powódki dochód na jednego członka rodziny wynosił około 1.550 złotych. Z kolei po śmierci S. M. dochód przypadający na jednego członka rodziny wyniósł zaledwie 923 złotych (2.770:3), jako że wówczas łączne dochody rodziny w kwocie 2.770 złotych obejmowały jedynie zasiłek chorobowy powódki w kwocie 1.800 złotych oraz rentę rodzinną z ZUS w kwocie 970 złotych. W konsekwencji należy stwierdzić, że po śmierci S. M. środki przypadające na każdego z powodów uległy zmniejszeniu o kwotę 627 złotych (1550-923). W tym stanie rzeczy pozwany winien w okresie od 16 października 2012 roku do 30 kwietnia 2013 roku na rzecz każdego z powodów wypłacić rentę w kwocie po 627 złotych miesięcznie. Po skapitalizowaniu wysokość renty za wskazany okres wynosi 4.702,50 złotych (627 zł x 7,5) na rzecz każdego z powodów. Zaliczając na poczet renty należnej powódce M. M. kwotę 2.625 złotych, która to kwota została wypłacona przez pozwanego należało zasądzić na rzecz powódki kwotę 2.077,50 złotych, zaś na rzecz małoletnich po 4.702,50 złotych.

W ocenie sądu okręgowego brak było podstaw do uwzględnienia żądania zasądzenia renty za okres od maja 2013 roku. Wówczas powódka M. M. podjęła stałą pracę, a uzyskiwane przez nią wynagrodzenie w powiązaniu z innymi dochodami istotnie poprawiło sytuację materialną powodów. Począwszy od maja 2013 roku łączne dochody uzyskiwane przez powódkę wynoszą blisko 5.550 złotych. Do kwoty tej zaliczono wynagrodzenie w wysokości 4.200 złotych netto, rentę rodzinną z ZUS w kwocie niespełna 1.000 złotych oraz rentę wypłacaną przez pozwanego na rzecz małoletnich powodów w łącznej kwocie 350 złotych. Na zaspokojenie potrzeb każdego członka rodziny, zgodnie z zasadą równej stopy życiowej rodzica i dzieci, przypada kwota 1.833 złotych (5.500/3), podczas gdy przed śmiercią S. M. kwota ta była niższa i wynosiła ok. 1.550 złotych (k 202 do 211).

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi złożyła strona pozwana - (...) SA w W.. Zaskarżyła go w części:

- a) w zakresie zasądzającym na rzecz M. M. kwotę 85.000 złotych tytułem dalszego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej (punkt 1a),
- b) w zakresie zasądzającym na rzecz Z. M. kwotę 90.000 złotych tytułem dalszego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej (punkt 1b),
- c) w zakresie zasądzającym na rzecz J. M. kwotę 90.000 złotych tytułem dalszego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej (punkt 1c),
- d) w zakresie zasądzającym na rzecz J. M. kwotę 25.000 złotych tytułem zadośćuczynienia (punkt 1c),
- e) w zakresie rozstrzygającym o kosztach.

Towarzystwo (...) postawiło w apelacji zarzut naruszenia przepisów prawa materialnego, tj.:

1. art. 446 § 4 kc poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że zasądzona na rzecz J. M. kwota zadośćuczynienia łącznie z kwotą wypłaconą w toku postępowania likwidacyjnego jest kwotą odpowiednią celem zrekompensowania powodowi krzywdy doznanej w związku ze śmiercią bezpośrednio poszkodowanego, podczas gdy biorąc pod uwagę okoliczności faktyczne zdarzenia, należna powodowi kwota zadośćuczynienia z tego tytułu powinna być znacznie niższa,

2. art. 446 § 3 kc poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że wskutek śmierci bezpośrednio poszkodowanego nastąpiło znaczne pogorszenie sytuacji życiowej powodów uzasadniające przyznanie stosowanego odszkodowania, podczas gdy z ustalonych okoliczności faktycznej sprawy wynika, że do takiego pogorszenia nie doszło, albowiem jak prawidłowo ustalił sąd pierwszej instancji sytuacja materialna powodów na skutek śmierci bezpośrednio poszkodowanego nie uległa zmianie.

W konkluzji apelacji pozwane Towarzystwo wniosło o zmianę zaskarżonego wyroku częściowo, tj. przez:

- oddalenie powództwa M. M. co do kwoty 85.000 złotych z tytułu dalszego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej wraz z ustawowymi odsetkami zasądzonymi od tej kwoty,
- oddalenie powództwa Z. M. co do kwoty 90.000 złotych z tytułu dalszego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej wraz z ustawowymi odsetkami zasądzonymi od tej kwoty,
- oddalenie powództwa J. M. co do kwoty 90.000 złotych z tytułu dalszego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej wraz z ustawowymi odsetkami zasądzonymi od tej kwoty,
- oddalenie powództwa J. M. co do kwoty 25.000 złotych z tytułu zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami zasądzonymi od tej kwoty

i zasądzenie osobno od każdego z powodów na rzecz strony pozwanej kosztów procesu za obie instancje, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych, ewentualnie o uchylenie ww. wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania w zaskarżonym zakresie wraz z pozostawieniem rozstrzygnięcia o kosztach postępowania odwoławczego (k 225 do 230).

W odpowiedzi na apelację powodowie wnieśli o jej oddalenie i zasądzenie od pozwanego kosztów postępowania apelacyjnego wg norm przepisanych (k 238 do 239).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jako bezzasadna podlegała oddaleniu.

Art. 387 § 2¹ kpc stanowi, że jeżeli sąd drugiej instancji nie przeprowadził postępowania dowodowego ani nie zmienił ustaleń faktycznych sądu pierwszej instancji, natomiast w apelacji nie zgłoszono zarzutów dotyczących tych ustaleń, uzasadnienie wyroku może zawierać jedynie wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa.

W myśl tego przepisu z uwagi na treść zarzutów apelacji, ograniczających się jedynie do zastosowania w sprawie przepisów prawa materialnego, Sąd Apelacyjny w Łodzi uznał ustalenia faktyczne przedstawione w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, wobec ich niezakwestionowania przez skarżącego, za własne. Na ich podstawie ustosunkował się do zarzutów postawionych w apelacji, wyjaśniając w swoich rozważaniach przepisy prawa, które powinny być w sprawie zastosowane i przyjętą ich interpretację.

Zasądzona renta nie może być wyższa od kwoty, którą zmarły byłby zobowiązany świadczyć z tytułu obowiązku alimentacyjnego. Przy ustalaniu jej wysokości należy stosować kryteria przyjęte w art. 135 kro (usprawiedliwione potrzeby uprawnionego oraz możliwości zarobkowe i majątkowe zobowiązanego) oraz w art. 446 § 2 kc. Przepis art. 135 § 1 kro nie daje podstaw do odmowy żonie równego udziału w dochodach osiągniętych przez męża z tego powodu, że udział ten nie mieści się w ramach jej usprawiedliwionych potrzeb. Udział ten - w równym stopniu jest zapewniony z mocy art. 27 kro bez żadnych dodatkowych warunków. Ograniczanie prawa małżonka do równego udziału w dochodach rodziny, poprzez stosowanie wskazanego ograniczenia zakresu obowiązku alimentacyjnego między krewnymi z art. 135 kro, narusza dyspozycję tegoż art. 27 kro. Obowiązek wypłaty renty wyrównawczej z tytułu śmierci małżonka spowodowanej czynem niedozwolonym pełni funkcje wyrównania wdowie szkody, polegającej na utracie równego udziału w zarobkach zmarłego męża i jest niezależny od tego, czy wdowa znalazła się w niedostatku.

Zakres potrzeb małżonka poszkodowanego w rozumieniu art. 446 § 2 kc wyznacza wprost art. 27 kro, w granicach równego udziału w zarobkach zmarłego. Szkada, którą kompensuje renta wyrównawcza wobec wdowy nie musi polegać na utracie wszelkich środków utrzymania wskutek śmierci małżonka. Podjęcie przez nią pracy zarobkowej, jak i osiągnięcie samodzielności gospodarczej przez dzieci nie są zdarzeniami powodującymi utratę prawa do renty (zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 13 maja 2015 r., I ACa 1682/14, LEX nr 1771280).

Nadmienić trzeba, na co nie zwrócił uwagi sąd pierwszej instancji, czego również nie zauważył skarżące Towarzystwo (...) zarzucając równość obecnych dochodów rodziny z kwotami jakimi dysponowała za życia zmarłego, że odszkodowanie z art. 446 § 3 obejmuje szkody, które nie ulegają uwzględnieniu przy zasądzeniu renty. Są to szeroko pojęte szkody majątkowe, często nieuchwytnie lub trudne do obliczenia, prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej. Utrata przez dziecko osobistych starań rodzica o jego utrzymanie i wychowanie stanowi przede wszystkim o pogorszeniu sytuacji życiowej, uzasadniające odszkodowanie na podstawie art. 446 § 3 kc. Jeżeli zaś utrata ta dotyczy świadczonych przez tego rodzica dziecku usług, które nie wymagają osobistych starań, to powstała w ten sposób szkoda podlega wyrównaniu w drodze renty (tak wyrok Sądu Najwyższego z 6 lutego 1968 r., I CR 654/67, LexisNexis nr (...), OSNCP 1969, nr 1, poz. 14, z omówieniem A. S. i W. W., NP 1969, nr 11-12, s. (...)).

Sąd pierwszej instancji dokonując oceny sytuacji rodziny przed i po wypadku zmarłego nie uwzględnił tych zasad obowiązujących przy zasądzeniu zarówno renty, jak i odszkodowania. Potraktował sytuację rodziny tak, jak gdyby uzyskanie przez powódkę zwiększonych po śmierci męża dochodów pozbawiało rodzinę prawa do udziału w dochodach zmarłego przez okres, w którym mógłby pracować i świadczyć im pomoc w dalszym ciągu, w przypadku małoletnich dzieci do czasu ich usamodzielnienia się i dalej w starcie w dorosłe życie. Nie może to jednak rzutować na ocenę pogorszenia sytuacji rodziny.

Ustosunkowanie się do argumentacji apelacji wymaga wskazania, że skuteczne podniesienie zarzutu określenia odszkodowania z art. 446 § 3 kc w wysokości nieodpowiedniej do okoliczności stanowiących podstawę jego przyznania wymaga wykazania niewspółmiernie nieodpowiedniej, rażąco niewłaściwej wysokości przyznanego odszkodowania (tak m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2010 r., I CSK 702/09, LEX nr 688668).

W ocenie sądu odwoławczego zasądzone na rzecz powodów odszkodowanie nie mają tej cechy. Argumentacja apelacji nie podważa ocen dokonanych przez sąd pierwszej instancji, omówionych w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, które legły u podstawy zasądzenia „odpowiednich” odszkodowań za pogorszenie sytuacji życiowej powodów. Nie można się zgodzić zwłaszcza z tezą skarżącego, że pogorszenie sytuacji rodziny po śmierci męża i ojca nie ma charakteru znacznego.

Celem uregulowania z art. 446 § 3 kc jest chociażby częściowe zrekompensowanie uszczerbku w postaci znacznego pogorszenia sytuacji życiowej, będącego następstwem zdarzenia, w którym poniósł śmierć najbliższy członek rodziny. Odszkodowanie to ma szczególny charakter, polegający na dążeniu do naprawienia szkody majątkowej, która jest ściśle powiązana z krzywdą niemajątkową, a ponadto obie postacie tych szkód wzajemnie negatywnie na siebie oddziałują, skutkując znacznym pogorszeniem sytuacji życiowej. Powoduje to trudności w ścisłym wyliczeniu rozmiaru tej szkody, stąd mowa o „stosownym”, a nie „należnym” odszkodowaniu i wymaganii rozważenia wszystkich okoliczności konkretnej sprawy. Ocena pogorszenia sytuacji i stopnia jego rozległości w znaczeniu sfer życia, których dotknęło, powinna być prowadzona w oparciu o szczegółową analizę położenia, w jakim znajduje się osoba uprawniona z uwzględnieniem wszystkich okoliczności, które mają wpływ na jej warunki (trudności) życiowe, wiek, stopień samodzielności życiowej, stosunki rodzinne i majątkowe, warunki wychowawcze oraz przeprowadzenie porównania z sytuacją, w jakiej znalazłby się uprawniony, gdyby nie śmierć osoby bliskiej. Znaczne pogorszenie zależne jest od rozmiarów ujemnych następstw o charakterze majątkowym, a także zmian w sferze dóbr niemajątkowych, już istniejących oraz dających się przewidzieć w przyszłości na podstawie zasad doświadczenia życiowego. Wykładnia art. 446 § 3 kc wymaga zarówno właściwej oceny okoliczności istotnych dla ustalenia odszkodowania, jak i właściwego, w odniesieniu do tych okoliczności, określenia sumy odszkodowania, które powinno stanowić adekwatne, realnie odczuwalne przysporzenie, zarówno przez uprawnionego, jak i z obiektywnego punktu widzenia rozsądnie myślącego człowieka. Określenie tego odszkodowania, jako stosownego wskazuje, że stanowi ono środek wyrównania takich

szkód majątkowych, które nie ulegają naprawieniu na innych podstawach, zwłaszcza przez zasądzenie renty. Nie ma tym samym charakteru pełnego odszkodowania, nie powinno być kształtowane przez rachunkowe wyliczenie części nieotrzymanych zarobków zmarłego, która przypadalaby poszkodowanemu w okresie jego życia, chociaż należy brać ją także po rozważę. Celem tego świadczenia jest umożliwienie uprawnionemu przystosowania się do zmienionych warunków, a zatem również złagodzenie nieodwracalności negatywnych przeżyć, ich natężenia i świadomości utraty więzi emocjonalnej ze zmarłym, zdolności adaptacji do tych warunków oraz rokowań, co do perspektyw życiowych (zob. cyt. wcześniej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2010 r., I CSK 702/09, LEX nr 688668 i jego uzasadnienie).

Sąd pierwszej instancji przyjął, że wynagrodzenie męża powódki przed jego śmiercią stanowiło kwotę około 4.400 złotych. Z zeznań świadka D. T. (k 112 odwr. do 114) oraz dokumentów odnoszących się do umowy zawartej przez zmarłego (k 18 i 19 umowa) i uzyskiwanych w poprzednich instytucjach i firmach (k 22, 27, 28, 29 wraz z załącznikiem k 30, 31, 32, k 122 do 123 odwr.) wynika, że wynagrodzenie ustalone w październiku 2012 roku było szczególnym, indywidualnym, odbiegającym od pracy innych osób zatrudnionych w firmie (...). Zmarły był jedyną osobą w firmie zatrudnioną na takich warunkach (k 112 zeznania świadka J. N.). Chodziło o jego zdolności i kreatywność. Mógł uzyskiwać około 1 do 2 % netto od faktury za jedną imprezę, tj. nawet powyżej 2.000 do 3.000 złotych miesięcznie dodatkowo (k 113 odwr. zeznania świadka D. T.). Jego wynagrodzenie łącznie mogłoby sięgać około 6.000 do 7.000 złotych, co zresztą sąd pierwszej instancji zauważył wskazując na hipotetyczne możliwości zmarłego, które powinny być uwzględnione w sprawie (k 210 odwr.), choć nie uwzględnił ich przy określaniu możliwości zarobkowych zmarłego (w zakresie określenia renty). Wg oceny powódki środki, którymi dysponuje są mniejsze o 30.000 złotych rocznie niż miała za życia męża (k 197 odwr.). O skali pogorszenia sytuacji rodziny świadczy wysokość zaciągniętych przez rodzinę kredytów, wysokość rat spłacanych wcześniej i obecnie. Za życia męża małżonkowie zaciągnęli dwa kredyty: jeden w kwocie 50.000 złotych, drugi 30.000 złotych. Były spłacane po 2.000 do 2.500 złotych miesięcznie. Obecnie pozostał jeden kredyt niespłacony i zaciągnięty na potrzeby rodziny nowy (zeznania powódki: k 109, płyta CD - k 244 i k 197 – czas 00:17:20 do 00:19:20 i 00:22:40 do 00:24:20, płyta CD - k 198). W sytuacji rodziny zmarłego składającej się z niepracującej żony (zasilek chorobowy w kwocie 1.800 złotych) i dwójki dzieci zmarły S. M. był osobą, która te potrzeby musiała zaspakajać.

Poziom życia rodziny po śmierci S. M. uległ obniżeniu, co jest zauważalne przez znajomych i rodzinę (k 112 zeznania świadka J. N.). Córka stron korzystała z pomocy ojca. Zajmował się dziećmi po powrocie z pracy. Po śmierci męża powódka musi korzystać z pomocy rodziny i korepetytorów (k 111 zeznania świadka A. L.). Powódka ma bliskie relacje z rodziną, starała się radzić ze wszystkimi obowiązkami. Wg biegłej psycholog A. M. umiarkowany stopień cierpienia nie jest stopniem małym, lecz dużym. Znaczny byłby wtedy gdyby powódka nie miała żadnego wsparcia i nie radziła sobie w życiu codziennym. Stwierdzono u powódki patologiczną reakcję żałoby, która wpływa na możliwość radzenia sobie w życiu. Musi korzystać z pomocy innych osób, w tym rodziny w znacznie większym zakresie niż przed śmiercią męża (k 140 do 142, zeznania świadków: k 115 do 115 odwr. Ł. Z., k 111 odwr. A. L.). Nałożony stan nerwicy i żałoby stworzył konieczność leczenia (k 155 str. 18 i str. 24 opinii psychiatry dr n. A. M.).

Z. M. była leczona z uwagi na zaburzenia lękowe z napadami lęku. Była to reakcja po śmierci ojca i na sytuację domową (k 129 i k 130, k 111 odwr. zeznania świadka A. L., k 196 odwr. i k 155 str. 18 i 24 - opinia psychiatry dr n. A. M.). Odczuwa brak ojca i jego wsparcia. Wpływa to na sytuację rodziny, potrzebę wzmożonej opieki, leczenia dziecka i wymagającej poniesienia wydatków z tym związanych.

Omówione elementy obecnej sytuacji wszystkich powodów, w tym małoletniego J., po śmierci S. M. wskazują na znaczne pogorszenie sytuacji rodziny, które istnieje do tej pory, pomimo upływu niespełna 4 lat od wypadku i będzie istnieć w przyszłości, jeśli zważyć na wskazane w opiniach biegłych okoliczności wpływające na tę sytuację. Przyznane w zaskarżonym wyroku sumy z tytułu odszkodowania z art. 446 § 3 kc uznać zatem należało za „odpowiednie” w rozumieniu tego przepisu.

Podobnie jak i w przypadku odszkodowania zarzut zawyżenia wysokości zadośćuczynienia z art. 446 § 4 kc (tak jak i z art. 445 § 1 kc) może być uwzględniony w instancji odwoławczej tylko wówczas, gdy nie zostały wzięte pod uwagę

wszystkie istotne kryteria rzutujące na tę formę rekompensaty, w tym też częściowe zaspokojenie roszczeń przed wytoczeniem powództwa (por. z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2002 r., II CKN 605/00, LEX nr 484718 oraz wskazanymi w uzasadnieniu tego orzeczenia: wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1999 r., III CKN 339/98, OSNC 2000, nr 3, poz. 58, z dnia 29 października 1999 r., I CKN 173/98, M. Prawn. 2011/17/948, LEX nr 897876, z dnia 12 października 2000 r., IV CKN 128/00, LEX nr 52520 i z dnia 27 lutego 2004 r., V CK 282/03, LEX nr 183777, wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 23 grudnia 2013 r., I ACa 774/13, LEX nr 1416126).

Zadośćuczynienie określone w art. 446 § 4 kc jest odzwierciedleniem w formie pieniężnej rozmiaru krzywdy i nie zależy od statusu materialnego pokrzywdzonego. Ma na celu złagodzenie cierpienia psychicznego wywołanego śmiercią osoby najbliższej, traumatycznych przeżyć z nią związanych oraz ułatwienie przystosowania się do zmienionej sytuacji życiowej. Zadośćuczynienie musi obejmować cierpienia fizyczne i psychiczne związane z śmiercią osoby bliskiej już doznane i przyszłe. Intensywność winy sprawcy naruszenia może być czynnikiem zwiększającym zakres doznanej krzywdy. Rozmiar zadośćuczynienia może być odnoszony do stopy życiowej społeczeństwa, która pośrednio może rzutować na jego wymiar. Przesłanka przeciętnej stopy życiowej nie może jednak pozbawić omawianego roszczenia funkcji kompensacyjnej i eliminować innych istotniejszych czynników kształtujących jego rozmiar. Ma więc charakter tylko uzupełniający.

Przyznane zadośćuczynienie powinno przedstawiać realną wartość dla pokrzywdzonych. Nie można jednak kierować się przy jego określaniu wyłącznie subiektywnymi odczuciami poszkodowanego. Wprowadzenie do art. 446 § 4 kc klauzuli „odpowiedniej sumy” pozostawia sądowi orzekającemu margines uznaniowości, co do wysokości zasądzonej kwoty (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 1974 r., OSP i KA 1975, Nr 7, poz. 171, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2015 r.: II CSK 594/14, LEX nr 1801545 i II CSK 595/14, LEX nr 1809874, wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 11 kwietnia 2006 r., I CSK 159/05, LEX nr 371773, z dnia 3 czerwca 2011 r., III CSK 279/10, LEX nr 898254 oraz wyroki Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia: 6 lipca 2015 r., I ACa 67/15, LEX nr 1771335 i 15 września 2015 r., I ACa 344/15, LEX nr 1808663).

Apelujący ma rację twierdząc, że roszczenie najbliższych członków rodziny zmarłego o przyznanie stosownego zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, które zmierza do zaspokojenia szkody niematerialnej, jest rodzajowo i normatywnie odmienne od roszczenia o przyznanie stosownego odszkodowania określonego w art. 446 § 3 kc, choć czasami skutki powstałe w wyniku śmierci bezpośrednio poszkodowanego mogą się ze sobą wiązać (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2011 r., III CSK 279/10, OSP 2012, Nr 4, poz. 44 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2015 r., II CSK 594/14, LEX nr 1801545). Nie można jednak w jego twierdzeniach dopatrzeć się okoliczności, które dawałyby podstawę do przyjęcia, że sąd pierwszej instancji naruszył to rozróżnienie w zakresie określenia żądań powodów. Małoletni J. reaguje silnie emocjonalnie na samo wspomnienie o ojcu (k 142, k 114 do 115 zeznania świadka A. Z., k 196 odwr. i k 155, str. 18 - opinia biegłej psychiatry dr n. med. A. M., k 196 odwr. i k 142 do 142 odwr. - opinia psychologa L. S.). Czas krzywdy, którą już odczuwa po śmierci ojca i dalszej, którą będzie odczuwał w przyszłości w wyniku pozbawienia wsparcia i opieki ojca przesądza, że zakwestionowana apelacją suma zadośćuczynienia nie może być uznana za rażącą. Art. 446 § 4 kc w relacji do art. 448 kc poszerzył możliwość uzyskania zadośćuczynienia, co ma także znaczenie dla oceny rozmiarów przyznawanej z tego tytułu kwoty (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2010 r., IV CSK 307/09, OSNC-ZD 2010/3/91, OSP 2011/2/15, LEX nr 599865).

Mając powyższe okoliczności na względzie, na podstawie art. 385 kpc, Sąd Apelacyjny w Łodzi orzekł jak w pkt 1.

O obowiązku zwrotu kosztów procesu w postępowaniu apelacyjnym orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 2 kpc w zw. z art. 108 § 1 kpc i art. 391 § 1 kpc, przy uwzględnieniu stawek określonych w § 6 pkt 6 w zw. z § 2 ust. 1 i 2 oraz § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokatów oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 461 ze zm.) z uwagi na § 21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności adwokatów (Dz. U. z 2015 r., poz. 1800 - apelacja została wniesiona w dniu 31 grudnia 2015 r.).

Łączące powodów współuczestnictwo ma charakter formalny, stąd należało zasądzić na rzecz każdej z tych osób sumę odpowiadającą w/w stawce (art. 72 § 1 pkt 2 kpc - zob. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 2016 r., II CZ 112/15, LEX nr 2010234).